

امکان اعمال یک رفتار نامه اخلاقی برای عتیقه فروشان در ایران

دکتر علیرضا ظاهری*

چکیده

سرقت و قاچاق اموال فرهنگی، پدیده‌ای اجتماعی است که دارای ریشه‌های مختلف و ساقه‌ها و ثمرات مختلفی است. نظام حقوقی اعم از بین‌المللی و داخلی نیز به‌عنوان یک نظام اجتماعی، قصد آن دارد که در حد امکان به زوایای مختلف این پدیده اجتماعی بپردازد و با آن مبارزه نماید. دلالتی اشیای عتیقه و اموال فرهنگی - تاریخی، حلقه‌ای از این زنجیره است که می‌تواند عملیات قاچاق را تبدیل به یک ارزش اقتصادی نماید. بدیهی است قبل از اینکه ارزش‌های انسانی در قالب منبع الزام‌آور حقوقی به جامعه‌ی انسانی عرضه شوند، می‌توانند از منظر مبانی حقوق، ارزش‌سنجی و امکان‌سنجی شوند، تا معماری و مهندسی آنها به‌عنوان یک منبع و قالب حقوقی، دقیق‌تر صورت پذیرد. این امری است که یونسکو بدان پرداخته و این مقاله وظیفه‌ی بررسی آن را در نظام حقوقی ایران به‌عهده دارد.

واژه‌های کلیدی: قاچاق اموال فرهنگی - تاریخی، دلالان عتیقه، سرقت اموال فرهنگی - تاریخی، فروش عتیقه، خرید عتیقه.

---

¹ -dealers in cultural property

* استادیار دانشکده حقوق دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی

مقدمه

ایران با قدمت فرهنگی بسیار، یکی از کشورهایی است که اموال فرهنگی آن در طول سالیان به یغما رفته است. از سوی دیگر، این کشور به دلیل موقعیت جغرافیایی خود در شاهراه بین‌المللی تبادل این گونه اموال (از طرف افغانستان، پاکستان و کویت - در هنگام اشغال - به سمت ترکیه و اروپا) قرار دارد.

اموال فرهنگی یکی از عناصر اصلی تمدن و فرهنگ ملت‌ها (هویت ملت‌ها) به شمار می‌رود و این اموال هنگامی ارزش واقعی خود را کسب می‌کنند که در منشا تاریخی و محیطی خود قرار بگیرند یا حداقل به صورت غیرقانونی صادر و وارد نشده و مالکیت آنها منتقل نگردد.

بدیهی است که اموال فرهنگی عمدتاً از طرق زیر به صورت غیرقانونی وارد و صادر شده یا مالکیت‌شان منتقل می‌شود:

- سرقت اموال فرهنگی
  - اموال فرهنگی حاصل از حفاری‌های مخفیانه (اعم از حفاری‌های غیرقانونی یا اموالی که به صورت غیرقانونی از یک حفاری مجاز حاصل می‌شود)
  - انتقال غیرقانونی مالکیت اموال فرهنگی
  - اموال فرهنگی‌ای که به صورت غیرقانونی صادر می‌شوند، و
  - اشیایی که در سرزمین‌های تحت اشغال و تصرف از طرق مختلف به دست می‌آید.
- اموال فرهنگی حاصل از فعالیت‌های فوق، پس از اینکه توسط دلالتان اموال فرهنگی و عتیقه‌فروشان به خریدار دیگری منتقل می‌گردند، وضعیت حقوقی آنها تغییر می‌یابد. از سوی دیگر اکثر سیستم‌های حقوقی از خریداران با حسن نیت این اموال حمایت می‌کنند و دیگر با آنها همانند سارق، حفار غیر قانونی، قاچاق‌چی اموال فرهنگی و... رفتار نمی‌کنند، بلکه به عنوان یک مالک از حقوق قانونی خویش متمتع شده و قانون از آنها حمایت می‌کند. این قاعده در حقوق ایران در ماده ۳۵ قانون مدنی بدین شرح بیان می‌شود: «تصرف به عنوان مالکیت، دلیل بر مالکیت است مگر اینکه خلاف آن ثابت

امکان اعمال یک رفتار نامه اخلاقی برای عتیقه فروشان در ایران ۱۴۵

شود». به عبارت دیگر، این اماره قانونی بار اثبات دلیل را بر عهده مدعی (مالک ابتدایی، کسی که اموال او به سرقت رفته یا به صورت غیرقانونی صادر شده است) قرار می‌دهد و با توجه به اینکه دلالت اموال فرهنگی و عتیقه‌فروشان در اکثر سیستم‌های حقوقی ملزم به ارائه توضیح در خصوص منشاء و مقصد خرید خود نیستند، این وضعیت مدعیان (مالکان ابتدایی و حقیقی این اموال) را با فرض تقریباً محالی روبرو می‌سازد.

حال چنانچه این دلالت اموال فرهنگی و عتیقه‌فروشان به صورت ارادی خود را ملزم به یک رفتارنامه اخلاقی در تجارت اموال فرهنگی نمایند، اینجاست که جایگاه واقعی آنها در حفظ اموال فرهنگی به عنوان یکی از عناصر اصلی تمدن و فرهنگها مشخص می‌شود. یونسکو در این جهت اقدامات خاصی را ابتکار و هدایت نموده است. کمیته بین‌الدول استرداد اموال فرهنگی به دولت مبداء یا اعاده‌ی آن در مواردی که به صورت غیرقانونی تصاحب شده‌اند، در سال ۱۹۷۴، امکان سنجی‌ای را به منظور ایجاد یک رفتارنامه اخلاقی برای عتیقه‌فروشان تدارک می‌بیند.^۱ این رفتارنامه اخلاقی نهایتاً در سی‌امین نشست کنفرانس عمومی یونسکو در سال ۱۹۹۹ مورد تایید قرار می‌گیرد.

نظر به اینکه ایران از همان سال‌های آغازین کنوانسیون ۱۹۷۰ یونسکو در خصوص اتخاذ شیوه‌های ممنوعیت و جلوگیری از ورود، صدور و انتقال مالکیت اموال فرهنگی، پیوستن به این کنوانسیون را به مصلحت خود دانسته و در سال ۱۹۷۴ عضو این کنوانسیون شده است، لذا همگام با یک حرکت بین‌المللی در جهت امکان اعمال یک رفتارنامه اخلاقی بر عتیقه‌فروشان و واسطه‌های اموال فرهنگی، بررسی وضعیت دولت ایران در جهت اجرای تعهدات مندرج در بند «الف» ماده ۱۰ و بند «ه» ماده ۵

---

1 CLT-94/WS/11.

کنوانسیون^۱ فوق الذکر، حایز توجه خواهد بود.

بدین منظور مطالب مورد بحث، طی دو بخش ارایه خواهد شد: بخش اول: وضعیت حقوقی عتیقه‌فروشان در ایران و بخش دوم: امکان اعمال اصول اخلاقی بر دلالتان اموال فرهنگی در ایران.

۱. وضعیت حقوقی عتیقه‌فروشان در ایران

ماده ۱۲۷ مکرر قانون مجازات عمومی سابق (مصوب ۱۳۴۷) در بندهای ۱ الی ۶ خود به جرایم مختلف در ارتباط با اموال فرهنگی (مثل سرقت، تخریب، حفاری و ...) می‌پرداخت. پس از انقلاب ۱۳۵۷، قانون مجازات اسلامی (۱۳۷۵) در اکثر موارد جایگزین قانون مجازات عمومی می‌گردد. از جمله این موارد فصل نهم قانون مجازات اسلامی تحت عنوان «تخریب اموال تاریخی، فرهنگی»، موضوع مواد ۵۵۸ الی ۵۶۹ می‌باشد که به تخریب، سرقت، حفاری، قاچاق اموال فرهنگی می‌پردازد. به منظور اجتناب از تطویل بحث، و نظر به ارتباط موضوع، بحث را روی بندهای ۷ و ۸ ماده ۱۲۷ قانون مجازات عمومی سابق متمرکز می‌کنیم که در خصوص خرید و فروش اموال فرهنگی است. بند ۷ این قانون بیان می‌دارد: «کسانی که بخواهند خرید یا فروش اشیای عتیقه را

---

۱. متن بند الف ماده ۱۰ به شرح زیر می‌باشد: «کشورهای عضو کنوانسیون حاضر متعهد می‌شوند: الف- از طریق آموزش، اطلاعات، هوشیاری و مراقبت، انتقال اموال فرهنگی را که از هر کشور عضو کنوانسیون حاضر بر خلاف قانون برداشته شده، محدود سازند و در شرایط ویژه هر کشور، عتیقه‌فروشان را با وضع مقررات کیفری یا اداری مکلف نمایند تا دفتری تهیه کنند که در آن مبدا هر مال فرهنگی، نام و نشانی فروشنده، شرح بهای هر مال فروخته شده را ذکر نمایند و خریدار مال فرهنگی را از ممنوعیت صدور می‌تواند که ممکن است مال مذکور مشمول آن باشد، آگاه سازند».

متن بند ه ماده ۵ نیز در تعهدات دولتهای عضو بشرح زیر می‌باشد: «تهیه قواعد و ضوابط متناسب اصول اخلاقی مقرر در کنوانسیون حاضر برای اشخاص ذیربط (موزه داران، دارندگان مجموعه ها، عتیقه‌فروشان و غیره) و مراقبت در رعایت آن».

امکان اعمال یک رفتار نامه اخلاقی برای عتیقه فروشان در ایران ۱۴۷

شغل خود قرار دهند، باید از وزارت فرهنگ و هنر پروانه تحصیل کنند. ترتیب و شرایط صدور پروانه طبق آیین‌نامه‌ای که به تصویب وزارت فرهنگ و هنر خواهد رسید تعیین می‌شود. وزارت فرهنگ و هنر از ادامه‌ی کار کسانی که تحصیل پروانه نکنند، جلوگیری خواهد کرد و به علاوه متخلفین به حبس تادیبی از ۲ ماه تا ۶ ماه محکوم می‌شوند.

تبصره ۱- کسانی که تا تاریخ تصویب این قانون به خرید یا فروش اشیای عتیقه اشتغال دارند، باید ظرف ۳ ماه از اجرای قانون تقاضای پروانه کنند، در غیر این صورت مشمول مقررات این بند خواهند بود. وزارت فرهنگ و هنر نیز پس از احراز شرایط مقرر در آیین‌نامه، پروانه به نام آنان صادر خواهد کرد.

تبصره ۲- کسانی که تا تاریخ تصویب این قانون به خرید و فروش اشیای عتیقه اشتغال دارند، در صورتی که ظرف شش ماه از تاریخ تصویب این قانون، صورت ریز اشیای خود را به وزارت فرهنگ و هنر تسلیم کنند، اشیای صورت داده شده، مجاز شناخته می‌شود. متخلفین از مقررات این تبصره از یک ماه تا سه ماه به حبس تادیبی محکوم می‌شوند.

شرایط و ترتیب تسلیم صورت اشیای مذکور و همچنین شرایط خرید و فروش اشیای مذکور بعد از تسلیم صورت ریز اشیای به موجب آیین‌نامه‌ای خواهد بود که به تصویب وزارت فرهنگ و هنر برسد.»

آیین‌نامه خرید و فروش اشیای عتیقه در سال ۱۳۴۷ به تصویب وزیر فرهنگ و هنر وقت می‌رسد. این آیین‌نامه در پنج ماده و سه فصل تنظیم می‌گردد. فصل اول این آیین‌نامه به ترتیب و شرایط صدور پروانه خرید و فروش اشیای عتیقه می‌پردازد. در ماده ۱ به اشخاص واجد شرایط دریافت پروانه، در ماده ۲ به اشخاص ممنوع از دریافت پروانه و در ماده ۳ به تعهدات کلی عتیقه فروشان می‌پردازد (از قبیل نصب پروانه در فروشگاه،

تجدید پروانه در پایان مدت و عدم اشتغال به خرید و فروش اشیای عتیقه تقلبی). این آیین‌نامه در فصل دوم خود به ترتیب و شرایط تسلیم صورت اشیای عتیقه (موضوع تبصره ۲ بند ۷ ماده ۱۲۷ مکرر) می‌پردازد، از جمله اینکه صورت اشیای باید در چهار نسخه تنظیم شده، فرم‌ها خط خورده نباشد و ... و نکته مهمتر تفکیکی است که در بند ۳ ماده ۴ این آیین‌نامه بین اشیای عتیقه قابل می‌شود، چرا که این تفکیک بعداً آنها را تابع شرایط دوگانه‌ای در فروش قرار می‌دهد. این بند بیان می‌دارد: «در صورتی که قیمت یک شیء یا قسمتی از یک شیء یا مجموعه قطعاتی که یک شیء واحد را تشکیل می‌دهد، به تشخیص خود دارنده آن از دو هزار ریال به بالا باشد، باید مشخصات آن در فرم شماره یک و چنانچه قیمت هر کدام از دو هزار ریال کمتر باشد، در فرم شماره دو ثبت شود. در بند ۶ این ماده به اشیای با قیمتی فوق العاده پرداخته و بیان می‌دارد: «در صورتی که بهای اشیای عتیقه موضوع این آیین‌نامه از دویست هزار ریال به بالا باشد، باید علاوه بر مشخصات تعیین شده در فرم شماره یک، عکس رنگی آن به ابعاد کارت پستال در چهار حالت از زوایای مختلف تهیه و همراه صورت‌ها ارسال شود.»

فصل سوم از نقطه نظر این بحث مهمترین فصل در این آیین‌نامه است که ماده ۵ را به خود اختصاص داده است. این ماده بیان می‌کند: «کسانی که مطابق مقررات این آیین‌نامه برای خرید یا فروش اشیای عتیقه تحصیل پروانه نموده‌اند، باید به ترتیب زیر عمل نمایند:

- نسبت به اشیایی که صورت آنها مطابق فرم شماره یک تسلیم شده باشد، باید در موقع فروش، چگونگی فروش را علاوه بر ثبت در دفتر، در ستون‌های فرم مربوط نیز برابر مشخصات تعیین شده و روی نسخه‌ای که به مهر و امضای مراجع مذکور در فصل دوم رسیده است، قید نمایند.

- نسبت به اشیایی که صورت آنها مطابق نمونه شماره دو تسلیم شده باشد، باید مشخصات اشیایی که قیمت آنها از دویست ریال به بالاست، در دفتر مخصوصی که از طرف اداره‌ی کل باستان‌شناسی در اختیار دارندگان پروانه گذارده می‌شود ثبت گردد و

امکان اعمال یک رفتار نامه اخلاقی برای عتیقه فروشان در ایران ۱۴۹

تاریخ فروش یا انتقال و مشخصات خریدار یا انتقال گیرنده آن در دفتر منعکس گردد.» در بند چهار از این ماده، این تعهد را محدود به اشیای موجود نموده و نسبت به سایر اشیای عتیقه ای که بعداً کسب گردند نیز تسری می‌دهد. در بند ۶ صدور فاکتور را در سه برگ الزامی دانسته که یک نسخه به خریدار، یک نسخه در آخر هر ماه به اداره‌ی کل باستان‌شناسی ارسال شده و یک نسخه نیز باید در محل کار عتیقه فروش بایگانی گردد.

پس از انقلاب ۱۳۵۷، قانون مجازات اسلامی در سال ۱۳۷۵ به تصویب رسید. این قانون در فصل نهم خود، موضوع مواد ۵۵۸ الی ۵۷۰ تحت عنوان تخریب اموال تاریخی، فرهنگی به جرایم مربوط به اموال فرهنگی (منقول و غیر منقول) از قبیل سرقت، تخریب، حفاری، قاچاق و ... می‌پردازد، لیکن هیچ صحبتی از خرید و فروش اموال به میان نمی‌آورد. لذا با توجه به ماده ۲ قانون مجازات اسلامی که فقط فعل یا ترک فعلی که در قانون برای آن مجازات تعیین شده را، جرم تلقی می‌نماید و همچنین با توجه به اصل ۲۸ قانون اساسی که افراد را در صورت عدم منع قانونی در انتخاب شغل آزاد می‌گذارد، به ناچار در اینجا باید بر این بود که محدودیت‌ها و ممنوعیت‌های قانونی در خرید و فروش اموال فرهنگی از بین رفته و افراد می‌توانند، آزادانه و بدون مانع به این شغل بپردازند.^۱

لیکن در اینجا اراییه‌ی تفسیری از ماده ۷۲۹ قانون مجازات اسلامی تا حدی راهگشا

---

۱. عده ای معتقدند که نمی‌توان از مجموعه مواد یک فصل قانونی، برخی از مواد را انتخاب و نسبت به آن تجدید نظر نمود و نسبت به برخی دیگر بی‌توجه ماند. لذا با توجه به تجدید نظر در ماده ۱۲۷ مکرر قانون مجازات عمومی به شکل مواد ۵۵۸ الی ۵۷۰ قانون مجازات اسلامی، نظر مقنن در وضعیت فعلی بر این تعلق گرفته است که فعل خرید و فروش اموال فرهنگی را عملی مباح تلقی نموده و به آن عنوانی مجرمانه نبخشیده یا آن را تابع محدودیتی ننماید.

خواهد بود. این ماده بیان می‌دارد که: «کلیه قوانین مغایر با این قانون ملغی است» و سپس قانون مجازات عمومی را از باب تمثیل بیان می‌نماید. حال به دلیل تشدید مجازات جرایم علیه اموال فرهنگی در قانون مجازات اسلامی و مغایرت آن با بندهای ۱ الی ۶ ماده ۱۲۷ مکرر قانون مجازات عمومی سابق، می‌توان بر این باور بود که این بندها منسوخ شده، لیکن بر خلاف بندهای ۱ الی ۶، در مورد مقررات بندهای ۷ و ۸ آن ماده که دارای مقررات نظیر و مغایری در قانون مجازات اسلامی نبوده و همچنین آیین‌نامه‌های مربوط به آن می‌توان بر این عقیده بود که این مقررات در حال حاضر نیز پابرجا باشد. بدیهی است که این برداشت با اصل تفسیر کیفری و تفسیر به نفع متهم نیز مغایرت نداشته، چرا که در این دو بند اساساً با متهمی مواجه نیستیم.

۲. امکان اعمال اصول اخلاقی بر عتیقه فروشان در ایران

امکان اعمال این اصول را بر عتیقه فروشان در ایران در زیر به تفکیک نوع عمل بررسی خواهیم کرد:

• ورود و صدور: هیات وزیران در تاریخ ۱۳۵۴/۴/۲۸ آیین‌نامه مربوط به ورود و صدور اموال فرهنگی را به استناد ماده ۱۲ قانون معافیت ورود و صدور اشیای عتیقه و آثار فرهنگی و هنری اصیل و معتبر از حقوق و عوارض گمرکی تصویب می‌نماید. این آیین‌نامه در ۵ فصل تنظیم می‌شود. از فصل اول در خصوص تعریف اموال فرهنگی که بگذریم به بحث ورود اموال فرهنگی می‌رسیم. ماده ۷ در این مورد بیان می‌کند که: «اموال فرهنگی وارده باید از طریق مجاز تحصیل شده باشد و مشمول ممنوعیت‌های مذکور در قانون الحاق ایران به «کنوانسیون اتخاذ تدابیر لازم برای ممنوع کردن و جلوگیری از ورود و صدور و انتقال مالکیت غیر قانونی اموال فرهنگی» مصوب ۳۰ آذر ماه ۱۳۵۳ نباشد». البته به منظور احراز اصالت و اعتبار آنها، این آیین‌نامه هیاتی را در ماده دهم (فصل سوم) پیش بینی می‌نماید که ملاک این هیات به موجب بند ۲ ماده ۱۱ برای احراز اصالت و اعتبار اموال فرهنگی یکی از مدارک زیر خواهد بود:

امکان اعمال یک رفتار نامه اخلاقی برای عتیقه فروشان در ایران ۱۵۱

الف- گواهی مراجع دولتی یا رسمی کشور مبدا یا کشوری که شیعی مورد نظر در آنجا به دست آمده یا ایجاد شده است.

ب- گواهی مراجع یا سازمان‌های مربوط و وابسته به یونسکو.

ج- گواهی گالری‌ها یا مراکز رسمی حراج یا فروشندگان در خارج از کشور که اعتبار آن مورد تایید مقامات دولتی یا رسمی کشور مربوطه باشد.

د- گواهی یکی از موزه‌های معتبر کشورهای خارج یا گواهی کارشناسان رسمی وزارتخانه‌ها یا سازمان‌های دولتی فرهنگی و هنری یا مراجع دادگستری آن کشورها).

این آیین‌نامه که در نوع خود بسیار مفید می‌باشد، پس از انقلاب ۱۳۵۷، توسط تصویب‌نامه شماره ۵۲۳۰۴ مورخ ۱۳۵۸/۵/۱ هیات وزیران دولت موقت جمهوری اسلامی ایران، لغو می‌گردد. در این خصوص ذکر دو نکته مفید به نظر می‌رسد:

۱- عنوان تصویب‌نامه عبارتست از «تصویب‌نامه در مورد لغو قانون معافیت ورود و صدور اشیای عتیقه و آثار فرهنگی و هنری اصیل معتبر و آیین‌نامه اجرایی آن». این تصویب‌نامه در ماده ۱ خود بیان می‌کند که «قانون معافیت ورود و صدور اشیای عتیقه و آثار فرهنگی و هنری اصیل و معتبر مورخ ۱۳۵۴/۵/۲ و آیین‌نامه اجرایی آن مورخ ۱۳۵۴/۷/۲۸ لغو و ورود و صدور اشیای عتیقه و آثار فرهنگی و هنری اصیل تابع مقررات عمومی صادرات و واردات و مشمول پرداخت کلیه‌ی حقوق گمرکی و سود بازرگانی و عوارض متعلقه می‌باشد».

در رابطه با لغو این قانون و آیین‌نامه اجرایی آن باید بیان داشت که در سلسله مراتب قانونی، یک تصویب‌نامه هرگز نمی‌تواند قانون مصوب مجلس را نسخ نماید و تنها می‌تواند آیین‌نامه اجرایی آن را اصلاح نماید. ولی متأسفانه نظر به وضعیت خاص ایران در آن زمان، این قانون لغو شده و در حال حاضر نیز چنین کمیته‌ای بر ورود این

اموال نظارت نمی‌کند (ولی به هر حال اعتبار آن امروزه محل تشکیک خواهد بود).
• این تصویب‌نامه در ماده دو خود صدور اموال فرهنگی را استثنا نموده و کماکان آن را تابع موافقت وزارت فرهنگ و آموزش عالی می‌داند. این تصویب‌نامه در ماده سه خود نیز اشیای عتیقه و هنری را که برای موزه‌های دولتی خریداری می‌شوند، با گواهی وزارت فرهنگ و آموزش عالی تابع همان قانون معافیت ۱۳۵۴/۵/۲ می‌داند. لذا علی‌الاصول قانون معافیت ۱۳۵۴/۵/۲ لغو نگردیده است. چرا که نمی‌توان عملی را تابع قانونی دانست که لغو گردیده و از بین رفته است.

به صدور اموال فرهنگی نیز در فصل چهارم آیین‌نامه پرداخته شده است. این فصل مربوط به ورود و صدور اموال فرهنگی است. به موجب مصوبه مورخ ۱۳۵۸/۵/۱ هیات دولت موقت جمهوری اسلامی ایران، صدور اموال فرهنگی نیز از وضعیت مشابهی برخوردار می‌باشد، لیکن اولاً صدور اموال فرهنگی به موجب بند دو این مصوبه استثنا شده و تابع موافقت وزارت فرهنگ و آموزش عالی است و ثانیاً شورای انقلاب جمهوری اسلامی در تاریخ ۱۳۵۸/۱۰/۲۲ تصویب‌نامه‌ای در مورد ممنوعیت صدور هرگونه اشیای عتیقه هنری و زر و سیم تصویب می‌کند که به موجب ماده یک آن «صدور هر گونه اشیای عتیقه و هنری از کشور ممنوع می‌باشد».

نهایتاً، ماده ۵۶۱ قانون مجازات اسلامی به مباحث مربوط به صدور اموال فرهنگی خاتمه داده و به آن عنوانی مجرمانه بخشیده است، بدین بیان که «هرگونه اقدام به خارج کردن اموال تاریخی- فرهنگی از کشور هر چند به خارج کردن آن نیانجامد، قاچاق محسوب و مرتکب علاوه بر استرداد اموال به حبس از یک تا سه سال و پرداخت جریمه معادل دو برابر قیمت اموال موضوع قاچاق محکوم می‌گردد.

تبصره- تشخیص ماهیت تاریخی- فرهنگی به عهده سازمان میراث فرهنگی کشور است.»
۲- خرید و فروش اموال تاریخی- فرهنگی مسروقه و حاصل از حفاری‌های غیرمجاز همچنان‌که در بالا ذکر شد، در حال حاضر خرید و فروش قانونی اموال عتیقه تابع مقررات بندهای ۷ و ۸ ماده ۱۲۷ مکرر قانون مجازات عمومی و آیین‌نامه مربوطه آن

امکان اعمال یک رفتار نامه اخلاقی برای عتیقه فروشان در ایران ۱۵۳

می‌باشد. لیکن در مورد خرید و فروش آثار تاریخی - فرهنگی مسروقه، ماده ۵۵۹ قانون مجازات اسلامی حکم آن را مشخص و بیان می‌نماید «هر کس اشیای و لوازم و همچنین مصالح و قطعات آثار تاریخی - فرهنگی را ... با علم به مسروقه بوده اشیای مذکور، آنها را بخرد یا پنهان دارد، در صورتی که مشمول مجازات حد سرقت نگردد، علاوه بر استرداد آن به حبس از یک تا پنج سال محکوم می‌شود». در مورد اموال تاریخی - فرهنگی حاصل از حفاری‌های غیرمجاز نیز تبصره ۲ ماده ۵۶۲ قانون مجازات اسلامی بیان می‌دارد که «خرید و فروش اموال تاریخی - فرهنگی حاصله از حفاری‌های غیرمجاز ممنوع است و خریدار و فروشنده علاوه بر ضبط اموال فرهنگی مذکور به حبس از شش ماه تا سه سال محکوم می‌گردند».

نتیجه

هدف از این نوشتار، بررسی امکان حرکتی همگام با جامعه بین‌المللی در جهت اعمال یک رفتارنامه اخلاقی بین‌المللی برای عتیقه‌فروشان در ایران می‌باشد. با این بررسی محدود مشخص گردید که:

- در بحث خرید و فروش، دلالتان اموال فرهنگی تابع مقررات بندهای ۷ و ۸ ماده ۱۲۷ مکرر قانون مجازات عمومی می‌باشند که با توجه به صدور فاکتور، ثبت نام و مشخصات خریدار، ارایه فاکتورهای فروش به اداره باستانشناسی و ... مشخص می‌گردد که این مقررات در مقایسه با مقررات مندرج در رفتارنامه اخلاقی و قوانین بسیاری از کشورهای اروپایی و کامن‌لا، از اتقان و استحکام بیشتری برخوردار می‌باشد.
- در بحث صادرات، تمامی دولت‌ها مقرراتی برای صادرات اموال فرهنگی دارند و این کنترلها می‌تواند از ممنوعیت کلی صادرات شروع شده تا به پرداخت مالیات و

عوارض در صادرات یا حق خرید مقدماتی برای دولت (مشابه حق شفعه در سیستم حقوقی ایران، البته نسبت به اموال منقول) ختم گردد. ایران نظر به سابقه تاریخی خود (تاراج دیرینه‌ی اموال فرهنگی در کشور) از جمله کشورهایی است که از ممنوعیت کلی پیروی می‌کند.

• در بحث واردات، صرف‌نظر از واردات برای موزه‌های دولتی که تابع محدودیتی نیست (به استثنای صدور مجوز از وزارت فرهنگ و آموزش عالی)، در مورد ورود این اموال توسط سایر اشخاص حقیقی و حقوقی ابهامات زیادی در قوانین ایران وجود داشته، لیکن نظر به بررسی صورت گرفته، حداقل ورود این گونه اموال باید تابع قوانین مربوط به ورود اموال عادی به کشور باشد.

• در بحث خرید و فروش اشیای مسروقه و حاصل از حفاری‌های غیرمجاز، نظر به احترام به اموال تاریخی و فرهنگی و ارتباط این گونه اموال با نظم عمومی ایران، قانون‌گذار مقررات ناظر بر این اموال را واجد وصف مجرمانه تلقی نموده است.

لذا نظر به جمیع موارد مذکور در فوق، اعمال یک رفتارنامه اخلاقی بین‌المللی ناظر بر عتیقه‌فروشان و واسطه‌های فروش اموال فرهنگی نظیر رفتارنامه اخلاقی یونسکو، به دلیل تشریفات ساده‌تر و خفیف‌تر بودن مقررات آن نسبت به قوانین موضوعه ایران، امکان‌پذیر بوده و اعمال آن، ان شاء الله با مشکلی مواجه نخواهد بود.

متن رفتارنامه اخلاقی برای عتیقه‌فروشان^۱

• هنگامی که اسباب موجهی بر این اعتقاد وجود دارد که اموال فرهنگی مورد بحث مسروقه بوده، به صورت غیرقانونی تصاحب شده، به صورت مخفیانه حفاری شده یا به صورت غیرقانونی صادر شده‌اند، تجار متخصص در اموال فرهنگی این اموال را وارد و صادر نکرده یا مالکیت آنها را منتقل نخواهند کرد.

• تاجری که به عنوان نماینده‌ی فروشنده عمل می‌کند (دلال)، چنانچه نام و نشانی

---

1 International Code of Ethics for Dealers in Cultural Property

امکان اعمال یک رفتار نامه اخلاقی برای عتیقه فروشان در ایران ۱۵۵

کامل فروشنده را به خریدار بدهد، مالکیت شیئی (مورد فروش) را تضمین نخواهد کرد.

• تاجری که اسباب موجهی بر این اعتقاد دارد که (شیئی مورد معامله) یک شیئی حاصل از حفاری مخفیانه بوده یا به صورت غیرقانونی از یک حفاری رسمی از یک مکان یا اثر باستانی حاصل شده است، نسبت به هرگونه خرید و فروش بیشتر آن مال کمکی نخواهد کرد، مگر در انعقاد قرارداد با کشور محل اثر باستانی یا مکان حفاری. هنگامی که کشور مربوطه در مدت زمان معقولی درخواست اعاده‌ی این شیئی را مطرح می‌کند، تاجری که اموال در دست اوست تمام اقدامات قانونی مجاز را برای همکاری در عودت آن مال به کشور مبدا خواهد نمود.

• تاجری که اسباب موجهی بر این اعتقاد دارد که یک قلم از اموال فرهنگی به صورت غیرقانونی صادر شده است، نسبت به هرگونه خرید و فروش بیشتر آن قلم شیئی مذکور کمکی نخواهد کرد، بجز برای انعقاد قرارداد با کشور محل صدور. هنگامی که کشور مربوطه در مدت زمان معقولی درخواست اعاده این شیئی را مطرح می‌کند، تاجری که آن قلم شیئی در دست اوست تمام اقدامات قانونی مجاز را برای همکاری در عودت آن مال به کشور محل صدور خواهد نمود.

• تجار اموال فرهنگی هیچ یک از اقلام فرهنگی را به قصد تشویق یا خودداری از رعایت ممنوعیت صدور یا انتقال غیرقانونی آنها به نمایش نگذاشته، توصیف، ارزیابی، نگهداری و نشاندار نمی‌کنند. تجار، فروشندگان یا سایر اشخاصی را که چنین اقلامی را عرضه می‌کنند، را به ارایه‌کنندگان خدمات فوق‌الذکر معرفی و راهنمایی نخواهند کرد.

• تجار، اموال فرهنگی‌ای را که جزیی از یک مجموعه‌ی کامل از اموال فرهنگی می‌باشند، تفکیک نموده و به صورت جزیی نخواهند فروخت.

• تجار اموال فرهنگی متعهد می‌شوند تا نهایت سعی خود را به کار گیرند تا اقلام یک میراث فرهنگی که از لحاظ منشاء باید در کنار یکدیگر باشند، در کنار هم نگهداری شوند.

• تخلف از این رفتارنامه اخلاقی به وسیله {نام رکن مربوطه} شدیداً تحقیق و بررسی خواهد شد. شخصی که از قصور یک تاجر در پیروی از اصول این رفتارنامه اخلاقی زیان دیده است، می‌تواند شکایتی نزد {نام رکن مربوطه} طرح نماید، تا به آن شکایت رسیدگی نماید. نتایج شکایت و اصول اعمال شده نسبت به آن منتشر خواهد شد.